

Haec recens editio Teubneriana tertiam editionem Erici Koestermann anni MCMLXXVI complere conari videtur, sed re vera non multum ab ea differt; solae fere differentiae inter duas editiones in scribendis litteris *u* et *o* et in longitudine apparatus critici consistunt, qui abundantior in editione recentiore est, quae pluribus codicibus nititur. Notae dignum puto quod in editione Erici Koestermann clare inter litteras *u* et *o* distinguitur. Occasione data repeto hic opinionem meam de modo scribendarum litterarum *u* et *o* cum in textibus classicis tum in praefationibus apparatuque critico: hodie, cum litterae classicae multis ex partibus pugnantur, non video rationem scribendarum ambarum litterarum in unica forma *u* vel *o*, quia haec forma, quanquam tradita et recta, novas et supervacaneas difficultates lectoribus librorum classicorum praebet. Ita censeo scribendum *verbum* (loco uerbi), *vel* (non uel), *viginti* (non uiginti) *pervicit* (non perucit), *uirilis* (non uirilil) textus (non textvs), *Augustus* (non Avgvstvs) etc. (cf. «Platon» 37 (1985), p. 272; 38 (1986), p. 206).

DEMETRIUS E. KOUTROUBAS

Photii Partiarcae Constantinopolitani *Epistulae et Amphilochia*. Vol. IV. *Amphilochiorum pars prima*, recensuit L. G. Westerink, Teubner Leipzig, 1986, XXVII+190, τιμή 68,- Μ.

Photii Partiarcae Constantinopolitani *Epistulae et Amphilochia*. Vol. V. *Amphilochiorum pars altera*, recensuit L. G. Westerink, Teubner Leipzig 1986, 265, τιμή 84,- Μ.

Οἱ τρεῖς πρώτοι τόμοι τῆς συλλογῆς τῶν Ἐπιστολῶν καὶ Ἀμφιλοχίων τοῦ Φωτίου ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Οἴκου Teubner μὲ τὴν ἐπιμέλειαν Β. Λαούρδα καὶ L. G. Westerink, ἐκρίθησαν δὲ ἐν ΠΛΑΤΩΝΙ τ. 36 (1984) σελ. 127-130, τ. 37 (1985) σελ. 241-243 καὶ τ. 38 (1986) σελ. 195-198 ἀντιστοιχῶς. Οἱ τρεῖς πρώτοι τόμοι περιλαμβάνουν τὰς 299 Ἐπιστολάς τοῦ Φωτίου. Ὁ τέταρτος τόμος τῆς Συλλογῆς περιλαμβάνει τὸ πρῶτος μέρος τῶν Ἀμφιλοχίων ἐρωτημάτων ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Westerink μόνον, μὲ τὰ ἐρωτήματα 1-45. Ὁ πέμπτος τόμος τῆς Συλλογῆς ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν πάλιν μόνον τοῦ Westerink περιλαμβάνει τὰ ἐρωτήματα 46-192. Τὰ ἐρωτήματα 193-222 ἔχουν ἤδη δημοσιευθῆ εἰς τοὺς τόμους I-III ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τινὰς ἐπιστολάς, ἡ ἀντιστοιχία δὲ ἐπιστολῶν καὶ ἐρωτημάτων παρὰ τίθεται εἰς τὰς σελ. 264-5 τοῦ V τόμου.

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ IV τόμου ὁ W. περιγράφει τὰς πέντε συνθέσεις (recensiones) τῶν Ἀμφιλοχίων ἐρωτημάτων ὑπὸ τὰ σύμβολα Θ, υ, Γ, φ, Δ ἐπεκτείνων ἀκολουθῶς τὴν περιγραφὴν καὶ εἰς τοὺς κώδικας φορεῖς ἐκάστης τῶν συνθέσεων. Ταῦτα μετὰ πάσης ἀκριβείας. Ἐξετάζει περαιτέρω τὸν ἀρχαιότατον (ἔτους 932) κώδικα τῆς Μόσχας Ω γραφέντα διὰ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀρέθαν ὑπὸ τοῦ Διακόνου Στυλιανοῦ, ὅστις παρουσιάζει ἀποκλίσεις τινὰς. Ὅμιλεῖ ἐπίσης εἰς τὸν πρόλογον ὁ W. ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τοῦ βιβλίου περὶ τῶν ἐρωτημάτων, ὧν τινὰ ἐμπεριέχονται εἰς τὰς ἐπιστολάς, ἄλλα δὲ ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ἐνυπαρχόντων εἰς τὴν Βιβλιοθήκην του ἢ εἰς τὸ ἔργον του περὶ κατηγοριῶν κλπ. καὶ περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν πιθανολογεῖται ἡ γραφὴ ἐκάστου ἐρωτήματος. Γι-

νεται λόγος επίσης περί τῶν σημειώσεων τῆς ψ̄ας εἴτε πρὸς ἔξαρσιν τῶν λεγομένων εἴτε πρὸς συμπλήρωσιν εἴτε ἐνίοτε καὶ πρὸς ἀντίθεσιν (Qu. 187). Τέλος εἰς τὸν πρόλογον ὁ W. ἐξηγεῖ τὴν μέθοδόν του πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου, τὴν στάσιν του ἔναντι τῶν γραφῶν τῶν διαφόρων κωδίκων καὶ τὰ ὀρθογραφικά του κριτήρια. Μετὰ τὸν πρόλογον τοῦ IV τόμου παρατίθεται ὁ κατάλογος τῶν ἐκδόσεων τοῦ κειμένου καὶ τῶν μελετῶν καὶ τὰ sigla. Ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον τῶν Ἀμφιλοχείων ἐρωτημάτων ἀπὸ 1-45, σελ. 1-190. Εἰς τὸν V τόμον δὲν ὑπάρχει πρόλογος, μόνον ἡ σελὶς τῶν sigla, ἀκολουθεῖ δὲ ἡ συνέχεια τῶν ἐρωτημάτων ἀπὸ ἀριθ. 46-222, σελ. 1-265.

Ἡ τεχνικὴ τῆς συνθέσεως τοῦ κειμένου παραμένει οἷα καὶ εἰς τοὺς τρεῖς προηγουμένους τόμους. Ἐκάστου ἐρωτήματος προηγεῖται ἡ λατινικὴ μετάφρασις τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἀκολουθεῖ λατινιστὶ ἐπίσης βραχεῖα περίληψις τοῦ κειμένου κατὰ παραγράφους πρὸς διευκόλυσιν τοῦ ἀναγνώστου.

Κάτωθεν ἐκάστης σελίδος παρατίθενται δύο ὑπομνήματα, τὸ πρῶτον μὲ τὴν συσχέτισιν φράσεων τοῦ κειμένου πρὸς τὰς πηγὰς ἐξ ὧν ἐλήφθησαν καὶ δεύτερον τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα μὲ τὰς διαφόρους γραφὰς τῶν κωδίκων ἢ ἐκδοτῶν ἢ μεταβολῶν τοῦ ἐκδότου.

Ἡ γενικὴ ἐντύπωσις συνίσταται ὅτι δίδεται ἐν κείμενον Φωτιοπρεπές, ὀμαλόν, χωρὶς προβλήματα («φίλον γὰρ ἀεὶ μοι διευλαβεῖσθαι τὸ ἀπειρόκαλον» 21, 138 καὶ «ἢ Ἀττικίζουσα σπουδὴ αἰτιολογικῶς πολλακίς παραλαμβάνειν βούλεται τὰ ἱερά ἢ μὴ λόγια» 42, 122 καὶ ἄκοσμεῖν φιλοτιμεῖται γλῶσσα ἢ ἀττικίζουσα»). Αὐτὸ ὀφείλεται εἰς τὸ ὀρθὸν κριτήριον τοῦ ἐκδότου νὰ ἐπιλέξη τὰς καταλληλοτέρας γραφὰς εἰς τὰ ἐφθαρμένα ἢ ἀμφίβολα σημεῖα, νὰ συμπληρώσῃ ἑλλείποντα μόρια ἢ νὰ διαγράψῃ ἄλλα. Εἶναι φυσικὸν εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν περιπτώσεων νὰ ὑπάρχουν ἐνιαχοῦ καὶ μερικαὶ διαφωνίαι, ἐκ τῶν ὁποίων σημειοῦμεν κατωτέρω τινάς:

Ἐρ. 2. στ. 4. ὧν πρώτη αὐτῆ τῶν ὄντων. Ἡ ἀντωνυμία ἐνδείκνυται νὰ εἶναι δεικτικὴ, αὕτη cf. 13 καὶ ταύτης 35, καὶ ταύτην καὶ αὕτη 43, ταύτην 48, αὕτη 54 τοῦτο κλπ. Ὅπου μόνον διασταλτικὴ ὀφείλει νὰ εἶναι, τότε εἰς τὸν αὐτὸν 22 καὶ ὡς ἐπαναληπτικὴ ὁ αὐτὸς 45. στ. 29. φάσεώς τε καὶ κρύψεως. Καίτοι γίνεται χρῆσις τοῦ φάσις ἀντὶ τοῦ φαῦσις, ἐν τούτοις ἐδῶ ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἀντιπαρτιθέμενον κρύψις (=σκότος) ἐπιβάλλει τὴν γραφὴν φαῦσις (=λάμψις) ὡς ἐν τοῖς χφφ. Γρφ. Ἐρ. 5 στ. 5 τὸ δυσσεβές· εἰσπράττει γὰρ τὸν θεὸν δίκας: Πολὺ εὐστοχωτέρα ἡ γραφὴ -ττειν τῶν cett. codd. Τὸ θεὸν μόνον ὡς ὑποκείμενον δύναται νὰ ἔχη θέσιν. Ἐρ. 8 στ. 45-46 παρεσκευασμένους, σ. 68-69 τελεσφορούμενον, Ἐρ. 14 στ. 13-14 μετ-ηνέχθη κλπ., οἱ χωρισμοὶ ἐσφαλμένοι, εἰ μὲν δύο πρῶτοι διότι τὰ συμπλέγματα σμ καὶ σφ ἀπαρτίζουσι ἀρχὴν λέξεως καὶ συνεπὼς δὲν χωρίζονται. Εἰς τὴν β' περίπτωσιν τὸ α' συνθετικὸν μετ δὲν εἶναι αὐτοτελὴς λέξις ἅτε ὑποστᾶσα συναλοιφὴν (ἐκθλιψιν, κρᾶσιν, συναίρεισιν) καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι ἀκέραιον α' συνθετικὸν τμήμα. Ἐρ. 20 στ. 12 μὴ δὲ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐπιμαρτυρούντων. Διὰ τὴν βαρβαρίζουσαν αὐτὴν ἔκφρασιν δὲν βλέπω καμμίαν πορατήρησιν εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα. Διερωτῶμαι ἂν ὁ διευλαβούμενος τὸ ἀπειρόκαλον Φώτιος ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθῆ παράξουζιν θηλυκοῦ ὀδυσιαστικοῦ πρὸς μετοχὴν ἀρσενικοῦ γένους. Ἐρ. 21 στ. 3. πολλῶν ὄντων φωνῶν πολυσήμων. Πρόκειται περὶ τοῦ εὐθὺς προηγουμένου φαινομένου διὰ τὸ ὁποῖον δὲν λέγει τίποτε τὸ κρι-

τικόν υπόμνημα και δημιουργείται άπορία. στ. 220 και 272 Μάρκος, ό τονισμός του έκ τών επιγραφών Μσαρκος, όφείλει νά είναι περισπώμενος. Έρ. 23 στ. 89. προειρημεναις, άνευ τόνου. στ. 192. φ φορυτός ξρωσ άποριών· app. φορητός Oec. Η γραφή του Oec. είναι όρθή, διότι έδω ή λέξις είναι επίθετον του ξρωσ, ένδ ή φορυτός είναι ούσιαστικόν. Έρ. 29 στ. 13. τω θεωρήμονι Λουκᾶ· και οι μετρίως άτικίζοντες διπλασιάζουν τό ρω επί βραχείας προηγούμενης συλλαβής. cf. στ. 24. περιρραντισμών. Έρ. 33 στ. 5. Μωυσέως, στ. 7 Μωσέως, 12 Μωσέα, 59 Μωσέως, 65 Μωσής. Αί διπλοτυπίαί εις τήν Έλληνικήν είναι άφθονοί ευεξηγήτως, αλλά εις τό αυτό κεφάλαιον υιοθέτησις διπλοτυπίας δέν είναι άξιοσύστατος. Έρ. 34 στ. 20-24. Η περίοδος διότι ή ιστορία εκδιδάσκει... κατά τό άκριβέστατον άπαιτείται... περιάπτειν και ούδέν... παραδέχεται είναι ασύνδετος και σόλοικος. Προς διόρθωσιν άπαιτείται ή (α) νά γραφή εκδιδάσκουσα και νά τεθῆ κόμμα μετά τό άκριβέστατον ή (β) νά τεθῆ κόμμα μετά τό άκριβέστατον και νά προστεθῆ δέ μετά τό άπαιτείται (cf. 21, 138 φίλον γάρ άεί μοι διευλαβεΐσθαι τό άπειρόκαλον). στ. 200 έπίσης αντί έπίσης, δέν κώδδ. ΘΒΠ· νομίζω ότι ό Φώτιος θά τό απέφυγε. Έρ. 34 στ. 12. Τό διά τεσσάρων διαφόρων γραφών γραφόμενον «άν τις ίσως άνθυποφέρει» είναι άοριστολογικόν και δέον νά γραφή άνθυποφείροι κατά τήν γνώμην μου. Έρ. 43 στ. 35. αλλά και· ή διά του και συνδεομένη πρότασις στερείται ρήματος. Η πρότασις του Oec. οΐα είναι ή άρίστη λύσις (ούκ έστιν άναίρεσις, άλλ' (ένέργειά τις) οΐα συνάπτει). Έρ. 45 στ. 32 τό τμήμα του κειμένου «ουδέ πολλοϋ δεΐ, νέμοντα δέ» είναι τεταραγμένον και ό λόγος άρρυθμος. Κατ' έμήν εκτίμησιν ή σειρά του λόγου θά ήτο: ούχ ύποτεμνόμενον... ούδέ άπαρνούμενον... ούδέ πολλοϋ δεΐ (μή) νέμοντα..., γέρα δμως προτιμάν...

Vol. V.

Έρωτήσεις 48 στίχος 108 τής κατ' αύτην άγανακτήσεως· app. αύτόν φ, -ών Δ. Νομίζω υγιᾶ άποκατάστασιν τής κατ' αύτῆς (sc. τής γυναικός). Έρ. 49 στ. 15. Τό διδάσκει εδσταθεί, δμως περικόπτει τήν ένότητα τής περιόδου εις δύο άνεξαρτήτους προτάσεις, ένδ με τό διδάσκων, Oec., διατηρείται ή συνήθης εις τόν Φώτιον ένιαία μακροπερίοδος διατύπωσις. Έρ. 50 στ. 1 του μακαρίου Μάρκου και εθαγγελιστοϋ. 'Ο Τ παραλείπει τό και, καλώς νομίζω, ως περιττόν και άηθες συνδέν επίθετον και ούσιαστικόν. στ. 17 έξελθόντες ό δχλος· app. οι δχλοι Τφ. 'Οτι ή κατά τό νοούμενον συμφωνία ρήματος και ύποκειμένου είναι δυνατή, δέν ύπάρχει άμφιβολία, συμβαίνει δμως συνήθως μετά μεσολάβησιν έτέρων λέξεων. Η άμεσος συνεκφώνησις δμως καθιστά άπίθανον τήν γνησίαν γραφήν διό και δέον νά γίνη δεκτή ή γραφή τών κώδδ. Τφ. Έρ. 69 στ. 23 και 31 έπιθεν· app. έπισθεν Τφ. Τό άδόκιμον μεταγενέστερον έπιθεν είναι άπίθανον εις τήν γραφίδα του τήν «άτικίζουσαν σπουδήν» (42, 122) μετερχομένου Φωτίου 'Αξία προσοχής είναι ή έν τῆ έπιγραφῆ τής Έρωτήσεως στίξις, ή άνω στιγμή μετά τό τούτφ. Κατά τήν γνώμην μου τό και γε τοϋτο· σύμφωνον τούτφ χρησιμεύει ως ύποκειμένου του άκολουθοϋντος έποίησεν ό Θεός περι λαλιᾶς. 'Αν όχι, τό έποίησεν στερείται ύποκειμένου. Αύτή άλλως τε είναι ή στίξις και εις τήν Έλλ. έκδοσιν τής Π.Δ. (Ζωή 1950). Έρ. 76 στ. 3. και άκούοντες μή συνῶσι· γραπτέον μή συνῶσι, ίνα συμφωνῆ κατά χρόνον. 'Αλλως τε δέν πιστεύω διό ό Φώτιος θά διώρθωνε τήν φράσιν του Λουκά. Διάφορος, αλλά συνεπής προς τόν χρόνον είναι ή εϋθῶς κατωτέρω, έν

στ. 10 φράσις τοῦ Ἡσαΐου: πορεύθητι καὶ εἰπὸν τῷ λαῷ τούτῳ... ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνήτε καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐκεῖ εἶναι ἐνεστώς, ἐδῶ ἀόριστος. Ἐρ. 78 στ. 18. τοῦ ἐνανθρωπίσαντος λόγου. Γραπτέον ἐνανθρωπήσαντος. Εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα δὲν ἀναγράφονται αἱ ὀρθογραφικῆς φύσεως γραφαί, εἶμαι περίεργος ὅμως ἂν οἱ γραφεῖς τῶν κωδίκων γράφουν ἐσφαλμένως ὅλοι τὴν λέξιν ταύτην. στ. 164 ἢ μὴ συνακινήτῃσι καὶ ἡ κίνησις. Γραπτέον συνακινήτῃσι. Ἐρ. 79 στ. 1 Μωσῆς, 12 Μωσῆς, 31 Μωσεῖ, διπλοτυπία ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἐρωτήσεως. Ἐρ. 80 στ. 330 ἐνανθρώπισιν γραπτέον ἐνανθρώπησιν Ἐρ. 183 στ. 46. εἶπειεν ἂν τις τῶν εὐσεβῶν διόρ. Westerink Οἱ κώδικες γράφουν εἶποιεν ἂν τις τῶν εὐσεβῶν, τὸ τις ὑποκείμενον εἶναι ἐνικός καὶ τὸ εἶποιεν πληθυντικός καὶ ἡ παράξευξις σόλοικος. Εὐρίσκω εὐφρεστάτην τὴν εἰκασίαν τοῦ συγγραφέως ὅτι ἐδῶ ὁ Φώτιος μετεχειρίσθη τὸν οὐχὶ ἀσυνήθη τύπον τοῦ ἀορ. α' εἶπα καὶ εἰς τὴν εὐκτικὴν ἀντὶ τῆς ἀ' μορφῆς τοῦ γ' προσώπου εἶπαι μετεχειρίσθη τὴν β' ἢ αἰολικὴν εἶπειε, διορθώσας εὐστοχώτατα τὸ κείμενον.

Αἱ διατυπωθεῖσαι ὀλίγαι διαφοραὶ εἰκασιῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν ἀξίαν μείζονα τῆς διαφόρου ἐκτιμήσεως, ἐν μέσῳ τοῦ ἀπεράντου κειμένου μετὰ ἀτελευτήτους φθοράς, κενά, ποικιλίας γραφῶν καὶ πολλῶν αἰνιγμάτων, ἐπικυροῦν μᾶλλον τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῆς γλώσσης τοῦ Φωτίου ὑπὸ τοῦ ἐκδότη τοῦ Westerink καὶ τὸ ἀσφαλές του κριτήριον, μὲ τὸ ὅποιον κατάρθρωσε νὰ μᾶς παραδώσῃ ἓνα κείμενον ἀπολύτως ἀξιόπιστον, ἀναμένομεν δὲ μὲ εὐλογον ἀνυπομονησίαν καὶ τὸν τελευταῖον τόμον τῶν Ἀμφιλοχίων, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἱερός ἀνὴρ Φώτιος προσεπάθησε νὰ εἰσδύσῃ εἰς ἀνάλυσιν βαθεῖαν ὑψηλῶν θεολογικῶν θεμάτων καὶ μυστικῶν ζητημάτων. Αἱ ἀπαντήσεις του εἰς τὰ ἐρωτήματα εἶναι πλήρεις σοφίας, παρὰ ταῦτα ὅμως, ὡς δεικνύουν τὰ ἐπὶ τῆς ῥᾶς σχόλια τῶν ἀναγνωστῶν, ἐκτὸς τῶν ἐπαίνων καὶ τῆς ἐκτιμήσεως τοῦ κάλλους των, αἱ ἀπαντήσεις ἐπέσπασαν καὶ παράπονα ἀνεπαρκείας τινῶν. Πάντως ὁ οἶκος Teubner καὶ ὁ καθηγητὴς Westerink μὲ τὸ μέγα ἔργον τοῦ Φωτίου ἔδωσαν μεγάλην ἱκανοποίησιν εἰς τοὺς φιλολόγους καὶ τοὺς θεολόγους παραδῶσαντες εἰς τὸ κοινὸν τῶν ἐπιστημόνων κεκαθαμένον καὶ σαφὲς τὸ ἔργον τοῦ ὡς μεγάλου θεωρηθέντος Βυζαντινοῦ θεολόγου καὶ λογιωτάτου πάντων τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων του.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

Vettii Valentis Antiocheni Anthologiarum libri novem. Edidit David Pingree, Teubner, Lipsiae 1986, XXI+583, τιμὴ Leinem 168. M- (Οἰετίου Οὐάλεντος Ἀντιοχέως Ἀνθολογιῶν βιβλία ἑννέα).

Ἡ Ἀστρολογία ἀποτελεῖ πρεσβυτέραν ἀδελφὴν τῆς Ἀστρονομίας, εἶναι παναρχαία καὶ συνδέεται πρὸς τὴν πίστιν τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ἡ μοῖρά του εἶναι κατὰ τινὰ τρόπον προδιαγεγραμμένη ἄνωθεν. Ἡ βουλὴ τῶν θεῶν ἐφανερώνετο μυστικῶς διὰ διοσημεϊδῶν, τὰς ὁποίας ἠδύναντο νὰ διαγνώσουν πεπειραμένα καὶ προικισμένα ἄτομα, οἱ μάντιες καὶ οἱ μεγάλοι ἱερεῖς τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν ἢ προφήται. Ἐξεδηλοῦντο κατὰ τὴν πίστιν τῶν παλαιῶν ἀνθρώπων αἱ προδια-